

always rendered though. Stylistic neutralization of jargonisms in the novel translation is not a rare case. This fact is predetermined by no dictionary equivalent in terms of stylistic and semantic features. Transformation translation technique named concretization was one of the means the translators had in their disposition. Thus the translated term acquired more specific internal form in

comparison with the original lexical unit. Descriptive translation became evident on the surface of the translated literary canvas when culture-bound terms of educational, professional, everyday, etc. character appeared in the original text.

Стаття надійшла до редакції 30.05.2019

УДК 81'373.23: 81'23

ДИШЛЕВА Ганна

СЕМАНТИЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ АНТРОПОНІМІВ НА ПОЗНАЧЕННЯ ЕМОЦІЙНОЇ ОЦІНКИ ДІЙНОСТІ ЛЮДИНОЮ

У статті розглянуто питання функціонування фразеологічних антропонімів на позначення емоційної оцінки дійсності людиною. Здійснено їх семантичну класифікацію, охарактеризовано виділені групи.

Ключові слова: фразеологічна одиниця, фразеологічний антропонім, емоційна оцінка дійсності, семантичні характеристики, позитивні, негативні та нейтральні емоції.

DOI: 10.18372/2520-6818.39.13719

Вступ. Людина у своїй мовленнєвій діяльності не тільки інформує про навколишній світ, а й висловлює при цьому своє ставлення до нього. Однією з ознак виразності думки мовця, рівня володіння мовним багатством є, зокрема, уживання фразеологічних одиниць.

Діяльність людини, її поведінка завжди зумовлюють вияв певних емоцій — позитивну, негативну або нейтральну оцінку об'єктивної реальності, яка відображена в мозку і яку переживають як задоволення або незадоволення, радість або сум, здивування, байдужість, гнів, сором тощо.

Утворення фразеологічних одиниць, їх поява — це живий і постійний процес, викликаний самою потребою людського спілкування. Процес розуміння й аналізу фразеологічного складу мови — це шлях до пізнання ментальності народу, його уявлень про світ і сприйняття себе в цьому світі. Саме тому фразеологічні одиниці є актуальним об'єктом дослідження багатьох мовознавців.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблему вивчення фразеологічних одиниць досліджували багато науковців, зокрема М.Ф. Алефіренко, Л.Г. Авксентьева, Л.А. Булаховський, В.В. Виноградов, І.С. Гнатюк, М. Т. Демський, А.О. Івченко, Б.О. Ларін, В.М. Мокієнко, Ю.Ф. Прадід, Л.Г. Скрипник, Г.М. Удовиченко, В.Д. Ужченко, М.М. Шанський, О.С. Ахманова, Н.Б. Головіна, Р.О. Каракевич, О.І. Копчак, Г.Т. Кузь, К.І. Мізін, О.В. Назаренко, М. А. Охріменко, О. О. Селіванова, О.В. Трофімова та ін.

Антропоцентричний принцип організації мови зумовлює те, що у центрі цих мовознавчих досліджень перебуває людина, відбір і оцінка нею найрізноманітніших реалій та оцінка самої людини. Такий принцип сучасної лінгвістичної парадигми в теоретичному мовознавстві останніх десятиліть виявляються у зміщенні дослідницьких акцентів у бік пізнання людини — такою, якою вона постає, відображаючись у дзеркалі мови. Протягом останніх років значно зросла кількість наукових розвідок, зокрема вагомий внесок у розвиток досліджень фразеоантропонімів зробили О. С. Брайченко, І. Д. Скорук, С. В. Глушик, Л. О. Белей, І. Д. Фаріон, Н. І. Рудьова, Л. О. Кравченко, С. М. Медвідь-Пахомова та багато інших. Проте у всіх цих дослідженнях розглядалися особові імена, імена по батькові, прізвища та прізвиська людини або їх окремі характеристики. Таким чином, коло фразеологізмів з антропонімічним компонентом значно звужувалося, зводяться лише до власних назв. Однак, на нашу думку, до цих одиниць варто зараховувати також і антропофразеологізми, які будь-яким чином стосуються життя і діяльності людини в усіх її проявах, зокрема, на позначення віку людини, її соціального стану, психологічних характеристик, ментальних особливостей, професійних якостей тощо. Одними з таких утворень є фразеологічні одиниці з антропонімічним компонентом на позначення емоційної оцінки дійсності людиною, які ще не були предметом детального розгляду мовознавцями.

Проте всі ці дослідження стосувалися тільки особових імен, імен по батькові, прізвищ та прізвиськ людини. Таким чином, коло фразеологізмів з антропонімічним компонентом значно звужувалося, зводячись лише до власних назв. Однак, на нашу думку, до антропонімів варто зараховувати також і фразеологічні одиниці, які будь-яким чином стосуються життя і діяльності людини в усіх їх проявах, зокрема, на позначення віку людини, її соціального стану, психологічних характеристик, ментальних особливостей, професійних якостей тощо.

Постановка проблеми. Інтерес до прояву “людського чинника” в мові включає до себе і зацікавленість образом людини як складовою частиною мовної картини світу, так і вербалізацією, мовною концептуалізацією різних сторін і рівнів людської особистості. Саме тому необхідним та важливим є аналіз фразеологізмів з антропонімічним компонентом, які позначають емоційну оцінку людиною об’єктивної реальності, а також дослідження питання моно- та полісемантичності цих одиниць.

Визначальні характеристики фразеологічних антропонімів, які позначають емоційну оцінку дійсності людиною. Емоційна сторона є однією з найважливіших складових особистості. Емоції, які представляють досить широкий спектр різновидів (від задоволення і радості до страху і люті), супроводжують людину постійно незалежно від роду її діяльності, віку, національності, рівня освіти, і навіть незалежно від її уміння тримати себе в руках, контролювати прояви своїх емоцій.

Емоції людини мають різні способи вираження. Е. Сепір вважає, що емоції «мають тенденцію виражатися без слів, і такого інстинктивного вираження емоційних переживань у більшості випадків цілком достатньо» (Сепір, 2002, с. 54).

Безсумнівно, міміка, жести, рухові та звукові реакції, дихання є засобом передачі інформації про емоційний стан людини. Але набагато яскравішим засобом вираження емоційного стану людини є мова, тому що мовна матерія відображає не тільки світ образів і значень, тобто те, що є безкінечною і повсякчас мінливою картиною об’єктивної реальності. Є ще одна не менш значима функція мови — емотивна, яка пов’язана з бажаннями, прагненнями, переживаннями, тобто з особистісним навколишнього світу. Останнє належить до приватної сфери людської душі, оскільки відображає внутрішній світ людини, її імпульси і почуття.

Важливим засобом вираження емоцій є фразеологічні одиниці, тому що їхнє основне призначення — «вираження різномірних оцінок і ставлення мовця до висловлюваного ним» (Лекант, 2001, с. 67). Саме тому, переважна час-

тина фразеологізмів має емоційно-оцінний компонент.

Термін «емоції» має таке тлумачення у «Великому тлумачному словнику сучасної української мови»: «Емоції — суб’єктивний стан людини та тварини у формі безпосередніх переживань // Переживання людиною свого ставлення до дійсності, особистості й навколишнього життя, душевне переживання» (*Великий тлумачний словник сучасної української мови*, 2005, с. 349). Крім того, у цьому словнику поняття «емоції людини» подається як одне із значень терміну «почуття»: «Почуття — це емоції, що супроводжують оцінку певних суспільних явищ, подій // Емоції, викликані певними душевними переживаннями // Емоційна настроєність» (*Великий тлумачний словник сучасної української мови*, 2005, с. 1097). Отже, словникова стаття дає можливість стверджувати, що емоції — це один із проявів почуттів.

Від давнини і до сучасності фізіологи та психологи намагалися дослідити емоційну сферу людини, серед них були такі відомі, як І. М. Сеченов, І. П. Павлов, В. М. Бехтерев та інші. Емоційна реакція, за І. М. Сеченовим, — це рефлекс із «підсиленням кінцем», який охоплює всю сферу пристрастей, отже, «ми плачемо тому, що сумуємо, ми кричимо і стукаємо тому, що гніваємось» (*Загальна психологія*, 2017, с. 231). Важливо зазначити, що усі дослідники емоцій у галузі психології поділяли їх на позитивні і негативні.

У сучасному мовознавстві фразеологізми, які характеризують емоційний стан людини, не були ґрунтовно досліджені. Можна назвати лише окремі праці з аналізу цієї групи фразеологічних одиниць, зокрема дослідження Ю. Г. Косякової «Емоції людини у дзеркалі мови», Є. Є. Петренка «Об’єктивація концепту «людина» у дитячій фразеологічній картині світу», О. Г. Сошко «Метафоричні моделі фразеологізмів, які позначають морально-етичні характеристики людини», Д. С. Чепок «Деякі особливості функціонування фразеологізмів на позначення почуттів». Проте у цих працях емоції розглядалися у розрізі морально-етичних характеристик людини або концепту «людина» в цілому і не виділялися як група саме фразеологічних одиниць з антропонімічним компонентом на позначення емоцій.

Найбільш значимою для визначення семантичних характеристик фразеологічних антропонімів на позначення емоцій є праця Д. С. Чепок, у якій дослідниця, беручи за основу дослідження М. А. Охріменко «Персько-український словник емотивної фразеології» та О. І. Копчак «Глютоніми у перських і українських фразеологізмах на позначення емоцій людини», велику групу, яку становлять фразеологізми на позначення почуттів, що найбільш характерні для

фразеологічної системи сучасної української мови, поділяє на такі групи (з підгрупами):

I. «Нейтральні почуття» («Спокій», «Байдужість», «Прохання», «Зацікавленість»).

II. «Позитивні почуття» («Радість», «Захоплення», «Задоволення», «Любов», «Повага», «Бажання», «Натхнення», «Піднесений настрій», «Жаль / співчуття»).

III. «Негативні почуття» («Гнів», «Горе/смуток», «Душевний біль», «Сором/сором'язливість», «Страх», «Тривога/Хвилювання», «Образа/зневага», «Страждання», «Відраза/Образа», «Сумнів», «Злість», «Неспокій», «Розпач», «Нетерпіння», «Незадоволення» (Чепок, 2013).

В основу класифікації був покладений семантичний критерій поділу фразеологізмів, що стало визначальним при розподілі фразеологічних одиниць до тієї чи іншої групи (підгрупи).

Семантична класифікація фразеологічних антропонімів на позначення емоційної оцінки дійсності людиною. Емоційна оцінка дійсності людиною є однією із ознак вияву почуттів, їхньою значущою частиною. За допомогою емоцій людина виражає ставлення до об'єктивної реальності, надає предметам і явищам навколишнього світу особистісного забарвлення, характеризує його з нейтральної, позитивної або негативної сторони. Тому вважаємо за можливе застосувати семантичний принцип, за яким Д. С. Чепок охарактеризувала почуття людини, і до класифікації емоцій.

Джерельною базою для збирання матеріалу стали фразеологічні словники української мови. Методом суцільного вибирання було відібрано 45 фразеологічних антропонімів на позначення емоційної оцінки дійсності людиною.

Таким чином, зазначені фразеологічні антропоніми можна поділити на три групи:

I. «Нейтральні емоції».

Фразеологічні одиниці цієї групи виражають:

а) **зацікавленість:**

1) **дай Боже пам'ять** — с. 186 СФУМ

— Вона нагадувала щось мені знайоме, — знову почав Грицько. —

— Я десь на неї схожу бачив. — О-о, дай Боже пам'ять (Панас Мирний).

2) **дій його матері** — с. 203 СФУМ

От і стукає мені в голову: дій його матері! Та вони ж тепер сплять, а Шавканів Іван — нічний сторож — вигукує своє (П.Куліш).

б) **байдужість:**

4) **кат із ним** — с. 288 СФУМ

Кат із ним. Що буде, те й буде (В. Кучер).

— Діло й на тебе є. — А кат із ним, із тим ділом, — відмахнувся Дорошенко (О. Гончар).

З кошика потроху вилітали й розбивалися яєчка, і до нього веселими очима сміялися жовтки Ну. кат із ними. Кузьма вже не заздрив на таку закуску (М. Стельмах).

в) **прохання:**

5) **ради самого Христа-Спаса** — с. 753 СФУМ

Прикажіть ради самого Христа-Спаса, щоб усі гнобителі — бодай вони шибениці не минули! — не знущалися з баби Горпинихи. Що я їм такого зробила? (Панас Мирний).

— Ти не знаєш, де Сидір живе? — Не знаю!.. — одказав Лушня. — Тимофію! та скажи, Христа ради.. — Що я тобі скажу? (Панас Мирний).

6) **на милість (милость) (Богу (Господню, Бога))** — с. 387 СФУМ

— Як вона, скажіть мені на милость Господню, придбала його [дитя]? — допитується дядина (Панас Мирний).

[Олімпіада Іванівна]: Що се тут таке? (Побачивши дітей). Ну, скажіть на милість Бога! Ви сюди як влізли? (Леся Українка).

7) **заклинати Богом** — с. 245 СФУМ

— Богом Вас заклинаю! Збережіть ці скарби духу народного [вилучену з бібліотек літературу] для нащадків (З журналу).

II. «Позитивні емоції»

До цієї групи належать фразеологічні антропоніми, за допомогою яких людина висловлює:

а) **бажання:**

1) **бога ради** — с. 59 ФСУМ, т. 1

Де ж їх дістать, — каже чоловік, — тих яблукоч? — Ох, чоловіче! Аж у Лубнах. Пиди, бога ради, може, хоч трохи полегша... (Панас Мирний).

ради бога — снадінь шапку, бо простудишся (О. Сизоненко).

2) **Богу у вуха** — с. 14. 178 ФСУМ, т. 2

Тільки, ради бога, 0 СФУМ

— Якби то наші слова та Богу у вуха, — вголос подумав Мар'ян Поляруш (М. Стельмах).

3) **Боже поможи** — с. 540 СФУМ

— Я, мамо, — каже Чіпка, — піду...на ярмарок: — чи не куплю коняки. — Боже тобі поможи, сину! (Панас Мирний).

помагай Біг —

Помагай Біг! — гукнув вищий чоловік з пронизливими очима. — А може ви б самі допомогли! — відказав Саливон (П. Панч).

4) **дай Боже (Бог, Господи)** — с. 186 СФУМ

Дай Боже щастя вашим діточкам! — хрипить старий (Ю. Смолич).

подай Боже (Господи) —

— Що ж? Се жених такий, що подай Господи! (О. Маковей).

5) **дай (давай Боже ноги (а чорт колеса))** — с. 186 СФУМ

Я як зачув оте змагання, то у мене аж мороз поза спиною посипав, і — дай Боже ноги! — мерцій хильки та хильки (Панас Мирний).

Руки засвербіли скрутити голову тут пану
Енгельгардту, а потім давай Бог ноги, а чорт
колеса (Д. Косарик).

б) задоволення:

б) дякувати Богові (Богу, Господові) — с. 232 СФУМ

— А що, хіба Любочка слаба? — Та ні, Богу
дякувати (Леся Українка)

Ось годі, дочко, себе неволити, та й давай
трохи спочиньмо. Що це ми — найнялися...
У нас, дякувати Богові, пригінчих немає (С. Ва-
сильченко).

Годі побиватись, дочко, — каже старий
свекор, — дякувати Господові, втихла дитина
(Марко Вовчок).

**7) слава богу (хвалити бога) — с. 206
ФСУМ, т. 2**

— Пишуть особії приміти, мугирю! — каже
той Захарович, налаявши нас, — а в його які при-
міти? Зовсім так, як і всі. — Так се, слава богу,
що і ми на людей походим! (Марко Вовчок).

Слава богу, пролітали мимо, хати не чіпали
(А. Дімаров).

слава аллаху —

Тож і тримався з нею впевнено, навіть
трошки зверхньо: слава аллаху, вчуся в інсти-
туті — це щось та значить (В. Сологуб).

слава тобі, господи —

Ну, слава тобі господи, здихалися. Їй богу
правда (О. Сизоненко).

хвалити господа —

Недавно дістав я з цензури свій збірник.
Тяжко покалічила його цензура, багато зовсім
викинула, та Ваших “Гастролив”, хвалити бога,
не зачепила (М. Коцюбинський).

8) хвалити Бога — с. 742 СФУМ

— Ну, хвалить Бога, що Настя знайшла собі
роботу! — думала баба Зінька, поглядаючи на
дочку, — а то ходе, як нежива (І. Нечуй-Левицький).

Він поволі обводив поглядом і говорив їй
тільки одно: — Хвалити Бога, перезимуємо.
Держіться, діти, плуга. — А-а чумаченько.., —
мертво проскрипів Гарматій. — Як ся маси? —
Хвалити Бога (М. Стельмах).

хвала Богу —

— А не приходить, ні... Та й хвала Богу, бо
засмутилась би небіжска (М. Коцюбинський).

в) піднесений настрій:

**9) матері його ковінька — с. 290 ФСУМ, т. 1;
с. 302 СФУМ**

матері (бісові) його (її, їх) ковінька —

— Так не годиться голові співати. — Ова!
Люде почують, будуть тюкати. Ви ж голова,
— здержував Чабанця десятицький. — А матері
його ковінька! А що мені до того? (І. Нечуй-
Левицький)

матері твоєї ковінька —

Очухався аж увечері. Дивлюся: сестричка
примостилася біля маминої пазухи справа, я —

зліва. Вечеряємо... — Вечеряєш? — питає хрес-
ний. — Вечеряй, вечеряй, матері твоєї ковінька.
Вечеряй та рости високий (О. Ковінька).

10) не взяв ворог — с. 124 СФУМ

Там, у Петра Лукина нова наймичка та ще,
не взяв її ворог, крижаста така (Панас Мирний).

Обминають мою хату або приїдуть,
обіп'ють, понюхають та й поїдуть. А мої дочки
сидять, хоч і гарні, враг їх не взяв (І. Нечуй-
Левицький).

11) хиря його матері — с. 241 ФСУМ, т. 2

— Та й гарні ж, Хиря його матері оті коти-
ки та кролики! — зовсім тобі неначе живі. Воно
було б зовсім гарно, якби тільки не голі плечі в
тих протопи були намальовані, — говорила
Оніся (І. Нечуй-Левицький).

г) радість:

12) поздоров Боже — с. 531 СФУМ

Я тепер (поздоров Боже вас) хоч і багатий
на папір, а все-таки на клаптику пишу, бо ска-
зано, пустиня, де я візьму, як потрачу
(Т. Шевченко).

— Це поздоров Боже Насті, — сказав ста-
рий, коли що хвалила Параска.. — Це все вона
у нас мастикує (Панас Мирний).

д) жаль / співчуття:

14) хай Мати Божя милує — с. 370 СФУМ

Ну, нехай тебе боронить і хова од лиха
Мати Божя... Прощавай (М. Коцюбинський)

Старий схопив її за голову: — Катре, дочко
моя нещаслива! Нехай тебе Мати Божя поми-
лує! (Марко Вовчок)

е) здивування:

15) боже мій — с. 60 ФСУМ, т. 1

Звечора тебе ловлять, мов лоша в табуні,
десь біля ставка, ...а привівши додому, став-
лять посеред хати і.. — Боже мій! — сплескує в
долоні вражена мама. — Які в тебе ноги!
(О. Сизоненко).

III. «Негативні емоції»

Фразеологічні антропоніми, які входять до
складу цієї групи, є виразниками таких емоцій-
них проявів людини:

а) злість:

**1) враг тебе бери — с. 49 ФСУМ, т. 1; с. 86
ФСУМ, т. 1**

Колись заскочив і до Андрія.

...Кажи — наймаси Гафійку? Ні? Волієш з
голоду згинуть, як руда миша зимою? Ну, зди-
хай, враг тебе бери, з усім кодлом, мені що? (М.
Коцюбинський).

кат його бери (кат його забирай) —

— Кат їх бери, з їх руками — озиваються
треті: — вони звикли чужими руками жар
загрібати (Панас Мирний).

кат його не візьме —

Знають, кат його не візьме, допик він їм,
майстрам, ще будучи фабзайцем, а тепер знову
звалився звідкись на їхню голову (О. Гончар).

Зараз будемо. Кат їх не візьме, розбудимо
(О. Пастушенко).

2) кат його маму взяв (бери) — с. 288 СФУМ

— Ага! От чого мені шкода, кат би його
взяв, — піджака загубив (О. Довженко).

“Хазяї, кат його маму бери”, — сам не знає
на кого сердиться Левко, різко б'є віжками по
конях (М. Стельмах).

3) хай йому враг — с. 240 ФСУМ, т. 2

[Репиха]: На тобі твого карбованця, хай
йому враг! (М. Кропивницький).

хай їй враг —

Не хоче донька учитися — піде працювати,
хай їй враг! (І. Чернявський).

в) нетерпіння:

5) у ката — с. 288 СФУМ

Де т и в ката забарилась з своїми луча-
ми? (Т. Шевченко).

Та куди ж він у ката щез той шлях (М.
Кропивницький).

г) незадоволення:

6) к монахам — с. 771 СФУМ

— Ти що, голову загнздувати йдеш? — Ге,
його загнздаси. Він тобі й вудила перегризе к
монахам (Григорій Гютюнник).

7) на якого (бісового) сина — с. 647 СФУМ

— А на якого сина ще й допрос? (Г. Квітка-
Основ'яненко).

**8) тряся його матері — с. 232 ФСУМ,
т. 2; с. 725 СФУМ**

— Еге, дітки, — казав дід, поцілувавши
чарку в деще й витерши обома пальцями
губи, — тепер так довго не гуляють, як колись,
тепер час подорожчав, тряся його матері
(Ю. Яновський).

тряся твоїй матері —

— Тряся твоїй матері! — закричав старий
іще з вулиці, побачивши сина (М. Стельмах).

тряся його мамі —

... Дожилися, тряся його мамі, щоб син до
батька в командировку їздив (В. Кучер).

— Бач, тряся його матері! — желіпнув
Грицько. — І землю їй дай, ще й податки за неї
плати (Панас Мирний).

Хлоп біду по боку, коли докучас, — тряся їй
матері, нехай знає (Остап Вишня).

— Проспали, тряся вашій матері! — зразу
стає неприступним обличчя управителя
(М. Стельмах).

батьку його тряся —

“Е, глянь же! Батьку його тряся... Тут,
мабуь, щось таке та є!” (Л. Боровиковський).

тряся їхній тітці —

А тут оці циглики, тряся їхній тітці, сторч
головою, мов дурні пуголовки, не питаючись
броду, кидаються в політику (М. Стельмах).

**9) що за вража (хрінова) мати — с. 370
СФУМ**

— Що за вража мати! — каже тоді Шрам,
протираючи очі. — Да се ж ти, бачу, сам і ота-
ман! (П. Куліш).

— Чи не видко ще сухого дуба? — Ні, —
каже [хлопець], — ще не видко. — Що за вража
мати? Наче вже давненько й ідемо, а дуба того
нема та й нема (Г. Хоткевич).

вража (лиха, хрінова) мати — с. 370 СФУМ

От вража мати, знову дощ почався! —
почулося з-за вікна (З газети).

— Я бачте, такий чоловік- м'якушка...
Отже ж і пожалував, бодай його хрінова мати
жалувала! (Марко Вовчок).

10) якої вражої матері — с. 370 СФУМ

— Якої вражої ти матері сумуєш? (П. Гу-
лак-Артемівський).

д) знервованість:

**11) крий Боже (Господи, Матір Божа,
Мати Божа) — с. 313 СФУМ**

Замфір сидів і думав... про жінку слабу, про
діток дрібних, що, крий Боже, посиротіють
ще... (М. Коцюбинський).

Мати бачила, що з сином щось коїться
незвичайне, і допитувалася, чи не вкрав він чого,
крий Боже (Григорій Гютюнник).

крий боже — с. 273 ФСУМ, т. 1

— Почому мішок даси? — Та що ж — семиг-
ривеника... — За мішок пшениці семи гривени-
ка?! — Ну... що ж, що за мішок?... Я все знаю,
яка пшениця ... це часомкрий боже... (Панас
Мирний).

крий мати божа — с. 273 ФСУМ, т. 1

Дойшли, пан стрічає сам, такий гнівний,
крий мати божа! Почав її словами картати
(Марко Вовчок).

крий сило божа — с. 274 ФСУМ, т. 1

Крий тебе, сило божа! (В. Колесник).

**12) нехай (хай, бодай) ледащо — с. 330
СФУМ**

Нехай тобі ледащо! (Укр. прислів'я).

е) образа / відраза:

**13) смішки з бабиної кішки — с. 209
ФСУМ, т. 2**

— Смішки з бабиної кішки! — не то образив-
ишиє, не то в жарт одказала Параска (Панас
Мирний).

**14) спасибі вашій тьоті (вашому батько-
ві) — с. 679 СФУМ**

— Ви могли б організувати якусь акцію на
Сході. — Спасибі вашій тьоті! Лізьте самі в те
пекло (П. Загребельний).

є) тривога:

15) ледащо носить — с. 330 СФУМ

[Мар'яна]: Де вас ледащо носить? Уже і гулять
нема коли: скоро буде північ! (С. Васильченко).

**16) не дай, Боже (Бог, Господи, Мати
Божа) — с. 186 СФУМ**

Не дай Боже вмирати під тином (Укр. при-
слів'я)

Взяв він і оженився вдруге...Випало йому на долю таке щастя, що й не дай Мати Божя хрещеному чоловікові (Г. Хоткевич).

17) не доведи боже — с. 55 ФСУМ, т. 2

У кожного (кріпака) була думка, що добре було б і роцот (у пана) одібрати; був і страх того... "А як не дасть, та ще... Не доведи боже, щоб гірше не вийшло!" (Панас Мирний).

18) не доведи (не приведи) Господи (Боже, Бог, Господь) — с. 211 ФСУМ *Не довели Боже, коли б усі були такі, як той Грицько: поїли б, здається, один одного (Панас Мирний).*

Як оце вип'є чоловік, то й не приведи, Господи...Хоч тікай на край світа (М. Коцюбинський).

ж) рознач

19) ой (ох) матінко моя рідна — с. 381 СФУМ

Через три-чотири місяці завернеш в цей же колгосп. Ідеш прямо на ферму. Думаєш, що тут усе перемінилося за цей час, В корівник — а там, матінко моя! Все залишилось, як і було (А. Хорунжий).

Півнівська Галька пальцем колупала вже стіну біля вікна, так цілий шмат глини й обпав. Кричала до дівчат: Ой, матінко ж моя! Та ви подивіться! (А. Головка).

з) обурення:

20) цур, дурню, і масла грудка — с. 250 ФСУМ, т. 2

Баба Горпиниха: — Цур, дурню, — одказую йому, — і масла грудка! До нашого пана завжди вільний доступ, — хоч удень, хоч вночі! (Панас Мирний).

Цур дурня та масла грудка! — гукнув вже на них Ничипір, усе поглядаючи на зорі, — як вас кат розбере: інший, може, по дві долі хвататиметь на мою голову. Без щоту не хочу: лічіть, тоді ділитиму (Г. Квітка- Основ'яненко).

21) матері його ковінька — с. 290 ФСУМ, т. 1; с. 302 СФУМ

матері (бісові) його (її, їх) ковінька –

– Що, дядьку? — Орчики роблю мат-тері його ковінька! Я, Никодим Динька, роблю орчики (М.Зарудний)

У старшини-то, так у нього ж, чорта бри-того, снігу серед зими не випросиш, матері його ковінька (А. Дімаров).

матері їх ковінька –

Еге, еге! Осудять! Матері їх ковінька за це! Сім дочок, та це випадає сім весілля. Клади по сто карбованців, то й сімсот буде. А треба ж і до дочок щось прикласти! (І. Нечуй-Левицький).

и) переживання:

22) убий (побий) мене Бог — с. 731 СФУМ
– *Ти хоч би нашого не крав, а то щоб він ягід приніс. — Чого ти? Йй-богу, принесу!*

Один з антропофразеологізмів на позначення емоцій залишився поза семантичними група-

ми, тому що він не має конкретного значення і є стійким асемантичним виразом підтвердження.

1) йй же богу — с. 254 ФСУМ, т. 1

Обсипалася вона слізьми ще дрібнішими. — А таки я щаслива, — промовила. — Йй же богу моєму, щаслива! (Марко Вовчок).

йй богу —

Я з нею однією не буду. Йй богу — я її боюся (Панас Мирний).

У зв'язку з тим, що деякі фразеологічні антропоніми, які позначають емоційну оцінку дійсності людиною, є багатозначними, вони можуть належати до різних семантичних груп, навіть таких, що позначають протилежну семантику. Наприклад, фразеоліній «матері твоїй ковінька» позначає вияв одразу двох антонімічних за значенням емоцій: обурення і піднесений настрій.

Висновки. Проаналізувавши фразеологічні одиниці з антропонімічним компонентом на позначення емоційної оцінки дійсності людиною, можна зробити висновок, що вони є однією з важливих і продуктивних груп антропофразеологізмів, які визначають світ людини та її місце у світі. Зазначені фразеолінії мають певні семантичні характеристики, за якими їх можна поділити на три окремі групи (з підгрупами) залежно від емоційного забарвлення. Дослідження семантики фразеоліній на позначення емоцій засвідчує, що у внутрішній організації можуть формуватися протилежні значення, а один і той же фразеологізм здатен позначати як позитивні, так і негативні емоції. Визначені семантичні характеристики є лише частиною із можливих класифікацій і можуть бути розвинуті та досліджені більш ґрунтовно у подальших розробках.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

- Бусел, В. Т. (Ред.). (2005). *Великий тлумачний словник сучасної української мови*. Київ: ВТФ «Перун».
- Скрипченко О. В., Волинська Л. В., Огороднійчук З. В. (Ред.). (2017). *Загальна психологія*. Київ: Каравела.
- Лекант, П. А. (2001). *Современный русский литературный язык*. Москва: Высшая школа.
- Олійник, І.С., Сидоренко, М.М. (1997). *Україно-російський — російсько-український фразеологічний тлумачний словник*. Харків: Прапор.
- Сепир, Э. (2002). *Избранные труды по языкознанию и культурологии*. Москва: Прогресс.
- Білоноженко, В. М. (Ред.). (2008). *Словник фразеологізмів української мови*. Київ: Наук. думка.
- Удовиченко, Г.М. (2002). *Фразеологічний словник української мови : в 2 т.* Київ: Вища школа.
- Чепок Д. С. (2013). Деякі особливості функціонування фразеологізмів на позначення почуттів. *Наукові записки Ніжинського державного ун-ту імені Миколи Гоголя*, 4, 136–149.

А. ДЫШЛЕВАЯ

СЕМАНТИЧЕСКИЕ ХАРАКТЕРИСТИКИ ФРАЗЕОЛОГИЧЕСКИХ АНТРОПОНИМОВ, ОБОЗНАЧАЮЩИХ ЭМОЦИОНАЛЬНУЮ ОЦЕНКУ ДЕЙСТВИТЕЛЬНОСТИ ЧЕЛОВЕКОМ

В статье рассмотрены вопросы функционирования фразеологических антропонимов, обозначающих эмоциональную оценку действительности человеком. Осуществлена их семантическая классификация, охарактеризованы выделенные группы.

Ключевые слова: фразеологическая единица; фразеологический антропоним; эмоциональная оценка действительности; позитивные; негативные и нейтральные эмоции.

G. DYSHLEVA

SEMANTIC CHARACTERISTICS OF PHRASEOLOGICAL ANTHROPONYMS INDICATING THE EMOTIONAL EVALUATION OF HUMAN REALITY

The article deals with the issues of the operation the phraseological anthroponyms on the designation of emotional evaluation of human reality. Their semantic classification is carried out, the distinguished groups are characterized.

Key words: phraseological unit; phraseological anthroponym; emotional estimation of reality; semantic characteristics; positive; negative and neutral emotions.

G. DYSHLEVA

SEMANTIC CHARACTERISTICS OF PHRASEOLOGICAL ANTHROPONYMS INDICATING HUMAN EMOTIONAL EVALUATION OF REALITY

The interest in the manifestation of the “human factor” in the language includes the interest in the image of a human being as an integral part of the linguistic picture of the world, as well as verbalization, the linguistic conceptualization of different aspects and levels of the human person. That is why the analysis of phraseologisms with the anthroponymic component, which denotes an emotional assessment by a person of objective reality, and also a study of the mono- and polysemantic nature of these units, is essential and important. Emotional side is one of the most important components of personality.

Emotions that represent a fairly wide range of varieties (from pleasure and joy to fear and rage)

accompany a person permanently regardless of the type of activity, age, nationality, level of education, and even regardless of their ability to hold themselves in control of manifestations of their emotions.

In modern linguistics, phraseologisms that characterize the human emotional state have not been thoroughly investigated. It is possible to name only separate works on the analysis of this group of phraseological units, in particular the study of Y. G. Kosyakova “Human emotions in the mirror of language”, E. E. Petrenko “Objecting the concept “human being” in the children’s phraseological picture of the world”, O. G. Sochko “Metaphorical models of phraseologisms that denote the moral and ethical characteristics of a person”, D. S. Chepko “Some peculiarities of the operation of phraseologisms representing feelings”. However, in these works emotions were considered in the context of the moral and ethical characteristics of a person or the concept of “human being” as a whole and were not allocated as a group of phraseological units with anthroponymic component which represents emotions.

The most important for determining the semantic characteristics of phraseological anthroponyms for the representation of emotions is the work of D. S. Chepko, in which the researcher, based on the research by M. Ohrimenko “The Persian-Ukrainian Dictionary of Emotional Phraseology” and O. I. Kopchak, “Glutonomas in Persian and Ukrainian phraseologisms representing human emotions”, a large group of phraseologisms representing feelings most characteristic of the phraseological system of modern Ukrainian language, is divided into the following groups (with subgroups):

I. Neutral feelings (Peace, Indifference, Request, Interested).

II. Positive feelings (Joy, Hobbies, Pleasure, Love, Respect, Desire, Inspiration, Raised mood, Pity / Compassion).

III. Negative feelings (Wrath, Woe / Sorrow, Mental pain, Shame / Shyness, Fear, Anxiety / Agitation, Offence / Neglect, Suffering, Disgust / Offence, Doubts, Anger, Trouble, Despair, Intolerance, Dissatisfaction).

The classification is based on a semantic criterion for the division of phraseologisms which became determinant in the distribution of phraseological units to one group (subgroup) or another.

Стаття надійшла до редакції 28.03.2019